

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

גליון עח הלכות והליכות בענין "שלום זכר וברית מילה"

סעודת שלום זכר

נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר נכנסים אצל התינוק לטעום שם (רמ"א יו"ד סימן רסה יב).

הטעם לסעודה זו, שזו הודאה על שנושע הולד ונמלט ממעי אמו (תוס' בב"ק פ, א, תרומת הדשן ח"א רסט).

טעם אחר: מעין ביקור אבלים אצל התינוק, על פי הגמרא בנדה (ל, ב) שבשעה שנולד בא מלאך וסוּטרו על פיו ומשכח כל התורה שלמד במעי אמו ולכן נכנסים אצל התינוק לנחמו מפני שהוא אבל על ששכח את התורה שלמד במעי אמו (ט"ז יו"ד רסה ס"ק יג בשם הדרישה).

טעם אחר: כדי להזכיר לולד את השבועה שנשבע בלידתו [נתייחד צדיק ואל תהי רשע] (מגדל עוז ברכיה עליונה אות טו, זכרו ברית לראשונים לר"י הנזיר מילואים סימן א).

הטעם שסעודה זו נקבעה דווקא בליל שבת.

מפני שאז הכל מצוים בבתיהם (ט"ז רפה יג בשם הדרישה).

טעם אחר: על פי דברי חז"ל שהשבת משלימה ומכשירה את התינוק למילה (דרישה שה אות ג).

טעם אחר: משום שהתינוק שהוא נקי מחטא חשוב כצדיק, והוא מעין המנהג שבא אורח הגון לעיר, ובפרט כשהוא מפורסם

לאיש צדיק
הולכים אליו
בשבת לקבל פניו,
וע"כ הולכים אליו
בשבת הראשונה
לקבל פניו (ספר
ברית אבות קונטרס
מפתח של חיה אות מג).
טעם אחר: על פי
המדרש (מדרש
רבה פרשת אמור

ערב שבת קודש פרשת נשא תשע"ז

"אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו"

בשבח והודיה להשי"ת

על כל הטוב והחסד אשר גמלני

ובפרט בהולדת בני שיח'ה למזל"ט הנני להודיע לכל ידידי רעי ומכרי כי

השלום זכר

יתקיים בעז"ה בליל שבת קודש זה

בבית הכנסת "נוסח אשכנז" רחוב רש"י 5 אלעד

ובעז"ה בשמחתכם ישמח לבי גם אני

יהודה לב

"שלום זכור" או

"ישוע הבר"

ישוע הבן: בלשון
חז"ל נקראת
סעודה זו "ישוע
הבן" (ב"ק פ, א)
על שם שהולד
נושע ונמלט
ממעי אמו (תוס' שם
ד"ה ישוע הבן, תרומת
הדשן ח"א רסט).

שלום זכר: יש הקוראים לזה שלום זכר (תרומת הדשן רסט הובא בדרכי משה יור"ד סו"ס רסה), **והטעם:** כיון שבאים לקבל פני הזכר הנולד. **טעם אחר:** על פי מה שאמרו חז"ל (גדה לא, ב) כיון שבא זכר לעולם בא שלום לעולם (אוצר כל מנהגי ישרון סימן כז).
טעם אחר: זכר מלשון זכירה מפני שהתינוק שכח תלמודו כדאמרינן (גדה ל, ב) בא מלאך וסמרו בצאתו לאויר העולם ושוכח תלמודו (מגדל עוז בפתחה להלכות מילה אות טו, זכרון ברית לראשונים לר"י הגוזר מילואים סימן א).

טעם אחר: כיון שהשבת נקראת בשם "שלום" והכוונה היא לסעודה שנערכת בשבת לרגל לידת הזכר (טעמי המנהגים אות תתקנ).
טעם אחר: לפי שאותיות זכר ז' בר דהיינו ז' דורונות שולח הקב"ה למי שנולד לו בן זכר מילה, פדיון הבן, מלמדו תורה צוה לנו, מלמדו ספר, מחנכו בתפילין, מלמדו אומנות, משיאו אישה (מטעמים החדש מילה ל בשם ספר חומת אנך).

זמן הסעודה: המנהג הוא לעשות סעודת שלום זכר לאחר סעודת השבת ואין עורכים שם סעודה בפת אלא אוכלים מיני תריגמא פירות וקטניות.

אכילת [עדשים] "ארבעס": נהגו לאכול שם [עדשים] "ארבעס" (אבן ישראל ח"ב ש"א), **והטעם:** על פי הדרישה שבאים לנחם את התינוק על התורה ששכח, ועדשים הן מאכל אבלים (שו"ע הלכות אבילות שעח ט).

ובזמנינו המנהג: לאכול מין קטניות הנקראות "ארבעס" (חומוס), **והטעם:** כיון שהם גם כן עגולים כעדשים.

טעם אחר: יש שכתבו שהוא על משקל לשון הכתוב (בראשית טו ז) "הרבה ארבה את זרעך" (שפע חיים מכתבים בשם האדמו"ר מקלויזבורג ח"א עמוד קעה).

טעם אחר: על פי הגמרא (ב"ב טז, ב) "עדשה אין לה פה", וכן התינוק אין לו "פה" שהוא בגימטריא "מילה", שעדיין לא נימול, משום זה נהגו לאכול "ארבעס", עדשים בשלום זכר (אוצר דינים ומנהגים ערך שלום זכר).

קריאת ק"ש לתינוק: כשהתינוק בבית יש שנהגו לקרוא פרשת שמע אצל התינוק. ובאורחות רבינו (מבעל הקהילות יעקב חלק ג עמוד קנט) כתב שמרן הסטייפלר זצוק"ל היה אומר פרשת שמע בשלום זכור גם אם התינוק לא היה בבית.

הכרזה לציבור בבית הכנסת

נוהגים להכריז בבית הכנסת שאבי הבן עורך סעודת השלום זכר (זכרון ברית לראשונים לר"י הגוזר מילואים סימן א מנהג זה מובא בספר נוהג כצאן יוסף כורת הברית נח ברית רסה ס"ק ס"ו).

קריאת שמע שנאמר בבית היולדת: בבית היולדת מזכירים פסוקים דרחמים להגן מפני המזיקים כמבואר בגמ' בברכות כל הקורא ק"ש על מיטתו כאילו אוהז חרב של שתי פיות בידו שנאמר "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם".

ק"ש כל שמונת הימים: יש שנהגו לקרוא כל שמונת ימים ק"ש ליד התינוק (בספר זכרון יעקב ח"ב עמוד 140 כתב שבקובנא שבליתא נהגו כן), **והטעם:** לפי שהתינוק בכל אותם הימים בסכנה (כמבואר בזהר) ולכן קוראים ק"ש כדי להבריא את המזיקים ואומרים זאת תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא ובוודאי יועיל ומחלקים להם מגדנות כדי שיהיו רגילים לבוא (מטעמים מערכת י יולדת אות ו).

קריאת שמע בלילה שלפני הברית

בלילה שלפני הברית אומרים ק"ש ליד הילד (מקור חיים לחו"י סימן תרכא ס"ס וס בקיצור הלכות סימן רלט ס"א ד"ה הקוראים), ובספר ברית אבות (קונטרס ליל שימורים אות יג) הביא מנהג פולין שקוראים קריאת שמע ויהי נועם עד סופו ופסוק המלאך הגואל. **הטעם:** מפני שפסוקים אלו יועילו לשמור על התינוק (שם).

טעם אחר: כדי שיקבל עליו התינוק עול מלכות שמים תחילה ואחר כך עול מצות, מצות מילה (ספר שובע שמחות חלק ב עמוד ז).

טעם אחר: כדי לזמר עריצים ולהכרית כל הקוצים הסובבים את השושנה העליונה (ספר ברית אבות קונטרס ליל שימורים אות ג בשם ספר יסוד יצחק).

סמך לדבר: מדכתיב (בראשית יז ט) "ואתה את בריתי תשמור" דהינו שבשעת הברית צריך שמירה מהשטן (עדות לישראל ברית מנהגים א).

סמך נוסף: כתיב (תהילים קמט ו) "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם" חרב פיפיות זו סכין של מילה ורוממות אל בגרונם זו קריאת שמע (ברכות ה, א) דהיינו קודם חרב פיפיות שהוא מילה צריך רוממות אל בגרונם דהיינו ק"ש וע"כ הכוונה בלילה דכתיב "ירננו על משכבותם" (ליקוטי מהרי"ח סדר המילה).

ליל שמירה – "וואך נאכט"

הלילה שלפני הברית נקרא "ליל שמירה" – "וואכנאכט", יש הנהוגים להתאסף בבית היולדת לאמירת תהילים ותפילה

הטעם לשמירת היולדת בליל שמיני משום דכתיב (בראשית יז ט) "ואתה את בריתי תשמור" ולומדים מזה שבשעת הברית צריכים שמירה מהשמן (ספר ממעמים מערכת אות י יולדת ג).

טעם אחר: משום שבלייל שמיני עלול התינוק להינזק מהשמן לפי שקשה לו [לשמן] מצות מילה שבזכותה ניצולים ישראל מדינה של גיהנם לכן נוהגים ללמוד בלילה שקודם לברית (מטה משה הלכות מילה פרק ד).
טעם אחר: לפי שגזרה המלכות שלא למול והיו מתאספים בלילה שלפני הברית כדי שלא יכירו האויבים (עיין סנהדרין לב, ב) וגם אחר הגזירה לא בטל המנהג (אוצר דינים ומנהגים).

טעם לסעודה בלילה הזה

כדי להרבות בכבוד המצוה העומדת להתקיים מחר (ספר כללי המילה לר"י הגור עמוד כה), סמך לדבר: ממדרש תנחומא (פרשת תזריע) "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" בא וראה כמה מחבבין ישראל את המצות שהן מוצאין יציאות הרבה כדי לחבב את המצוה א"ל הקב"ה אף אני מוסיף לכם שמחה שנאמר "ויספו עניים בה" שמחת אביוני אדם בקדוש ישראל יגילו מכאן נהגו אור שמיני שעושים שמחה ומשתה. (הובא בספר אוצר הברית פרק ג הערה ד).

לילה לפני הברית נקרא בפי בני ספרד ברית יצחק

הטעם שנקרא ברית יצחק ולא ברית אברהם שהוא ראש לנימולים לפי שיצחק היה הראשון שהיה בחיוב מילה בשמיני וא"כ ליל שמיני היה ברית יצחק אך באברהם כתוב "בעצם היום הזה ופריש רש"י שמל בו ביום שנצטווה ולכן בלילה לא חל עליו שם ערלה ורק ביצחק נתחדש מצב כזה (משנת יהושע פרק ד הערה א).

סדר המילה וביאורו

מקור למצות מילה

יש אומרים: שלומדים זאת מהפסוק (בראשית כט א) "וימול אברהם את יצחק בנו" (קידושין כט, א), בתלמוד ירושלמי (קידושין פרק הלכה ז) למדו מהפסוק "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב ד).

טעם מצות ברית מילה

לפי שרצה הקב"ה לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא שמו, אות קבוע בגופם להבדילם משאר העמים גם בגופם כשם שהם מובדלים מהגוים בנפשם (חינוך מצוה ב).

טעם אחר: כדי לעשות את האדם למתוקן, כי המילה היא כמו מעשר שמפרישין מן התבואה כך יפריש מפרי בטנו מעיקר איבריו ומקום הולדתו, ולכן נעשת במקום שעושה פירות (ב"ר פ' מד ביפ"ת שם).

טעם אחר: להחליש כוח המשגל ולהחליש זה האיבר כפי היכולת עד שימעט במעשה זה וכמו שאמרה תורה למעט תאות האכילה וציותה תורה לכלות הפרי היוצא ראשונה מהנמעים ולפי שרוב העצים נותנים פרי בתוך ג' שנים אמרה תורה שיהיו ערלה ג' שנים (רמב"ם מורה נבוכים ח"ג פרשה מט).

טעם אחר: מצווה זו היא עמרה ויופי שקבלה אברהם אבינו בשמחה להקריב כל אדם בנו בזה קרבן לה' (מטה משה עניני מילה פרק ראשון בשם מנורת המאור).

טעם אחר: המילה מביאה לנקיות וטהרה לבל יסתר תחת העור איזה זוהמא (אוצר דינים ומנהגים מילה טעם למצות מילה).

טעם אחר: המילה מועילה בדרך הטבע להולדה ופריה ורבייה והראיה מאברהם אבינו שאחר המילה ילדה לו שרה בן (שם).

טעם אחר: משום בריאות הגוף, דבר מוסכם הוא אצל טובי הרופאים שהמילה מועילה לקיום הגוף ועל ידי המילה ניצל אדם ממחלות שונות ומכאבים רעים באבר המוליד (שם).

טעם אחר: כתיב (בראשית יז א) "ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים" וביארו המפרשים שלא תשאל למה המילה וכתב על זה הרמב"ן והוא כמעט (תהילים קיט פ) "יהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש" (אבן עזרא – רמב"ן בראשית יז א).

הטעם שהברית בבשר

לפי שאם היה האות בבגד כבר יפשיטוהו האדם, ואם יהיה האות בבית האדם יוצא מהבית, לכן צויתה תורה מילה בגופו של אדם כדי שלא ימצא האדם מבלי האות הזה ועל זה אמר הפסוק (בראשית יז יג) "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם" (אברבנאל בראשית יז ט).

הטעם שמלים בגיל קטנות ולא כשגדלים

לפי שאם היו מלים בגדלות לא היה אדם מניח עצמו למול [מחמת הכאב], **טעם** אחר: בקטנות אין היסורים כל כך גדולים, כי גדול היודע שיעשו חבורה בגופו פוחד עוד לפני עשית החבורה, בשונה מקטן שאינו מבין ואינו מפקד (רבינו בחיי פרשת תזריע).

טעם אחר: קטן העור רך ומתרפא מהר מה שאין כן באדם גדול (רבינו בחיי שם).

טעם אחר: שבקטנות אין אהבת האב והאם גדולה כל כך לילד, וכשגדל גדל אהבתם אליו והוששים כשיגדל התינוק הוריו לא יתנו לו לעשות מילה מרוב אהבה לכן ציוו למול בקטנות (רבינו בחיי שם).

טעם אחר: מפני שאין ידוע בבירור שיהיה חי עד אשר יגדל ואולי יענש קודם זמן המילה ולא יזכו למולו ונתבטל מהמצווה (שנות חיים פרת תוריע).

אבל לפי האמת יש במצווה זו סוד רבה כ"ש סוד ה' ליראיו.

הטעם שלא נולד האדם מהול

לטעם עשית הברית כדי להחליש כוח היצר, הוצאת הדם מחלישה את כוח היצר (טעמי המצוה מצודות דוד מצוה פו).

טעם אחר: כדי ליתן מקום לאומות העולם להתגיייר שאם היו המילה והיהדות נקבעות בבטן לא היתה מציאות של גיור (יציב פתגם פרשת חוקת במדבר כ יב בשם המפרשים).

טעם אחר: גדולים מעשי צדיקים ממעשה היוצר וחפץ הקב"ה שהמצוה תעשה על ידי האדם לתקן גופו (באר שלמה מערכת א לג).

טעם אחר: כדי לא ליתן יד לפושעים האומרים ב' רשיות הן אחד ברא מין הישראלי והשני ברא מין העכו"ם לכן ברא הקב"ה את כולם בצורה שווה (שם ישראל וירא).

"וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב ד)

הטעם שציוותה תורה למול דווקא ביום השמיני

שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחאי מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה, אמר להם כדי שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצובים [מצד טומאת נדה של האשה] (נדה לא, ב) ואף שביטלו דם טוהר ואין אשה טהורה לבעלה עד שתספור שבעה נקיים וא"כ ביום השמיני אביו ואמו עצובים, מ"מ אף שהטעם בטל המצווה אינה במילה ומלים ביום השמיני (נדה לא, ב, עליות אליהו).

טעם אחר: מלים ביום השמיני כדי שיתחזקו כוחות הולד בח' ימים (מדרש רבה דברים ו, רמב"ם מורה נבוכים חלק ג פרק מט).

טעם אחר: כדי שיעבור יום השבת במשך שמונת הימים דמסגולת השבת לחזק כוחות האדם והטבע (מדרש ויקרא"ר פרשת אמור פרשה כו, ט זוהר הקדוש הובא בספר משנת יהושע סימן מא).

טעם אחר: על פי המדרש דמצוה מילה היא כעין קרבן (כדאיתה במדרש ויקרא פ כז) וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, וכשם שבהמה לא ראויה לקרבן אלא מיום השמיני והלאה שנאמר (ויקרא כב כז) "מיום השמיני והלאה ירצה" כך מילה הדומה לקורבן מצותה ביום השמיני (אלשיך, רבינו בחיי בראשית פרשת לך לך יז, כד הקמח מילה).

טעם אחר: לפי שאז נתעכל דם הנדות הטמא אשר ממנו נזוין הולד במעי אמו וא"כ נטהר הולד וראוי להיכנס בברית קודש (ספורנו ויקרא פרק יב ג).

טעם אחר: לפי שהילד בבטן אימו יודע כל התורה כולה, ובשעת יציאתו בא מלאך וסומרו על פיו ושוכח הכל (עין נדה ל, ב) ובוזה יהיה כאבל עד שיעבור ז' ימי אבלו ואח"כ ימול (חיי אברהם).

טעם אחר: לפי שהוא היום הראשון להווייתו שבו יצא מכלל ריסוק אברים (ספר עקדת יצחק בראשית יז שער יח).

מילה בסכין

"מצווה מן המובחר למול בברזל ונהגו כל ישראל למול בסכין" (טור יור"ד רסב, רמב"ם פרק ב הלכות מילה הלכה א).

הטעם שנהגו למול בסכין: שכך הובטח לברזל ביום שנבקע הכובע של ברזל שהיה בראשו של גלית לפני דוד (פרישה רסד ז על פי המדרש). ובמדרש איתה כאשר נטל דוד המלך חמשה חלוקי אבנים ורצה לקלעם ולהכניסם בכובע הברזל של גלית ולא רצה המלאך הממונה על הברזל להיכנע בפני האבן עד שהבטיח לו הקב"ה שבזכות זו ימולו ישראל במתכת (מדרש זה מובא בצאנה וראנה פרשת שמות ולא ידוע מקורו).

טעם אחר: לפי שהברזל חריף [חד] ביותר ואינו מכאיב כל ומכאיב פחות מכל דברים האחרים שחותכים (לבוש רסב ב).

סמך למילה מברזל: מציווי ה' ליהושע (יהושע ה ב) "עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל" ותרגם יונתן אומלין חריפין ומדצווה ה' למול בברזל משמע שזה עיקר המצווה (ערוה"ש רסד טו).

סכין של מילה מחודד משתי צדדים

מנהג ישראל שיהיה סכין של מילה מחודד בשני פיות לשני צדדים, והטעם: כדי שלא יבוא למעות ויחתוך בצד השני שאינו מחודד ומסוכן לתינוק.

וסמכו על הפסוק (תהילים קמט ו) "וחרב פיפיות בידם" ביאור חוד

החרב נקרא פה וחרב החרדה בשני צדדיה נקרא שיש לה שני (עיין שופטים ג מז לגבי חרבו של אהוד בן גרא דכתיב "ולה שני פיות" עי"ש ברד"ק) פיות (ספר דרך פיקוד מצות עשה ב חלק המעשה).

להערות והארות י: ל"ב בעלי התוספות
אלעד 052-7668608
לקבלת העלון במייל:
lev17382@gmail.com

ישמח לב

ברית מילה

הלכות = מנהגים = טעמים